

Res iuris a instrumentum v rámci OZ a návrhu OZ

Markéta Selucká*

Tento příspěvek si klade za cíl zamyslet se nad pojetím věci a příslušenstvím věci v současné právní úpravě ČR – Občanském zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů; dále jen „OZ“) a nad pojetím věci a jejího příslušenství v Návrhu občanského zákoníku od hlavních zpracovatelů Karla Eliáše a Michaely Zuklínové (dále jen „NOZ“).

V žádném případě si tento text nečiní nárok na „komplexní zpracování celé problematiky“. Chce být pouze drobným příspěvkem do probíhající diskuse a pokud jí snad přinese nějaký nový podnět, splnil svůj účel.

RES IURIS

Základním problémem, se kterým je třeba se na počátku této stati vyrovnat, je definice věci. OZ nám bohužel neposkytuje legální definici věci a to na roz-

díl od NOZ, který ve svém ustanovení § 411 definuje věc v právním smyslu (res iuris), jako „*vše co je rozdílné od osoby a slouží její potřebě*“. Dále pak NOZ postupuje formou negativního vymezení, tzn. výslovně definuje, co věcí v právním slova smyslu není (např. § 418, 419 NOZ).

Definičním znakem res iuris dle NOZ je tedy rozdílnost od osoby a účelnost pro osobu.

Jak již bylo uvedeno výše, současný OZ neposkytuje legální definici res iuris. Při hledání definice pojmu věci tak můžeme v rámci interpretace ustanovení OZ použít názory právních vědců. Někteří uvádějí, že věcí v právním slova smyslu (tedy nikoli v obecném smyslu tohoto slova) je „*ovladatelný hmotný předmět či ovladatelná přírodní síla (energii vodní, parní, sluneční, elektrickou, jadernou), které obojí slouží potřebám lidí (mají užitnou hodnotu)*“¹, kdy základním znakem věci je její ovladatelnost a použitelnost pro potřeby lidí. Nicméně tato definice je bohužel použita bez dalšího právně logického zdůvodnění.

* JUDr. Markéta Selucká, Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. et al.: Občanský zákoník komentář, 9. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, str. 397.

Jiní autoři mají za to², že při hledání definice pojmu věci můžeme podpůrně použít zrušený zákoník mezinárodního obchodu (zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu)), který definoval věc v právním smyslu ve svém ustanovení § 13 takto: „*věcmi jsou hmotné předměty a ovladatelné přírodní síly, které slouží potřebám lidí*“. Ani tento text bohužel neobsahuje důvody, které vedou autory k tomuto názoru.

Podpůrnou argumentaci zrušeným zákoníkem mezinárodního obchodu nepovažují za příliš vhodnou, neboť se dle mého názoru nelze opírat ani o analogii legis ani o analogii iuris, protože předmětná právní norma není součástí platného práva. Je historii, a proto dle mého názoru nepoužitelná.

Argument, že OZ byl přijat ve stejném období, resp. o rok později než „podpůrně“ aplikovatelný zrušený zákoník mezinárodního obchodu, a že tedy navazoval a počítal s podpůrnou aplikací zákoníku mezinárodního obchodu, bych považovala za nepřilíš přesvědčivý, neboť současný OZ nelze adekvátně srovnávat a začleňovat do právního řádu v šedesátých letech minulého století, a to proto, že OZ v platném znění je zcela jiným kodexem občanského práva, než byl v roce 1964, zejména na velkém novelle OZ provedené zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

Ad absurdum čistě spekulativně a teoreticky bychom stejně tak mohli uvažovat o podpůrném použití Obecného zákoníku občanského z roku 1811 s odvoláním na to, že se jedná o jediný demokratický kodex občanského práva, který byl kdy součástí platného práva na našem území.

Jiní autoři bez bližšího zdůvodnění deklarují³, že pokud OZ hovoří o věci „*má na mysli*“ „*hmotné předměty (res corporales) za předpokladu, že jsou ovladatelné a užitečné, tj. že slouží potřebám lidí*“. Ovladatelnost a užitečnost je třeba hodnotit objektivně⁴.

Podíváme-li se na definici ustanovení OZ, můžeme říci, že OZ výslovně prohlašuje ve svém ustanovení § 118 odst. 1, že „*předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty*“. Jednoznačně můžeme říci, že předmět občanskoprávního vztahu⁵ je širším pojmem než věc v právním slova smyslu, neboť mezi předměty občanskoprávního vztahu zařazuje OZ:

- a) věci
- b) práva
- c) jiné majetkové hodnoty

OZ tedy definuje třemi pojmy jeden pojem – předmět občanskoprávního vztahu, který můžeme chápat jako pojem širší, než je pojem věc, právo a jiná majetková hodnota, neboť množina předmětů občanského práva se skládá z podmnožin věcí, práv a jiných majetkových hodnot.

S jistotou však můžeme říci pouze to, že za věci OZ nepovažuje práva a jiné majetkové hodnoty, neboť proč by je pak uváděl zvláště, kdyby je považoval za věci v právním slova smyslu, a proč by je pak definoval jako specifické předměty občanskoprávních vztahů? Jednoduše by ustanovoval, že předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci. Toto však nečiní.

OZ však nikde nedefinuje ona práva či jiné majetkové hodnoty, kterým jejich povaha umožňuje být způsobilým předmětem občanskoprávních vztahů, tak jako nedefinuje res iuris. Nicméně striktnímu odlišení věcí, práva a jiné majetkové hodnoty můžeme dle mého názoru vytknout nedůslednost; např. v ustanovení § 123 hovoří OZ o tom, že vlastník je v mezích zákona oprávněn předmět svého vlastnictví držet..., ovšem dále pak již v ustanovení týkající se nabývání vlastnictví hovoří OZ výlučně o věci. Takže ustanovení týkající se např. nabývání vlastnictví bychom nemohli použít na nabývání vlastnictví k jiným předmětům občanskoprávních vztahů – tedy na byty, nebytové prostory, pohledávky atd., ledaže by byly věci v právním slova smyslu.

JE BYT RES IURIS?

NOZ výslovně uvádí, že byt je nemovitá věc (§ 424 odst. 3 NOZ⁶), pokud tak stanoví zvláštní zákon. Zvláštním zákonem bychom mohli rozumět zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů) ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZVB“). Na první pohled se může zdát, že toto ustanovení by do komplikovaného chápání pojmu byt mohlo vnést právní jistotu. Nicméně ZVB nikde nestanoví, že byt či nebytový prostor (čili

² FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ, V. et al.: Lexikon občanského právo, 1. vydání, Ostrava, Sagit, 1997, str. 357 nebo FIALA, J. et al.: Občanské právo hmotné, 3. opravené a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2002, str. 97.

³ KNAPPOVÁ, M., ŠVĚSTKA, J. et al.: Občanské právo hmotné 1, 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, str. 225.

⁴ KNAPPOVÁ, M., ŠVĚSTKA, J. et al.: Občanské právo hmotné 1, 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha, ASPI Publishing, s.r.o., 2002, str. 225 nebo HOLUB, M. et al.: Občanský zákoník, Komentář, 1. svazek, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde Praha, a.s., 2003, str. 261.

⁵ Blíže k předmětu občanskoprávního vztahu např. FIALA, J. et al.: Občanské právo hmotné, 3. opravené a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2002, str. 97 a násl.

⁶ „Nemovitá věc je též byt nebo prostor, který slouží k jinému účelu než k bydlení (nebytový prostor), stanoví-li tak zvláštní zákon“.

vyčleněná jednotka) je věcí nemovitou. Ustanovení § 3 odst. 2 ZVB pouze říká, že právní vztahy k jednotkám se řídí ustanoveními občanského zákoníku, které se týkají nemovitostí⁷. Zvláštní zákon (ZVB) tedy nikde ve svých ustanovení nestanovuje, že byt je věcí nemovitou, a proto je celá konstrukce poněkud problematická; ledaže by byla současně s novým OZ přijata také novela ZVB, která by provedla výslovné zakotvení bytu a nebytového prostoru (jako jednotky ve smyslu ZVB) jako věci nemovité. Komentář NOZ k této možnosti však zcela mlčí⁸.

OZ nám na tuto otázku nedává jednoduchou a jednoznačnou odpověď. Ustanovení § 118 odst. 2 OZ výslovně definuje byty a nebytové prostory, jako další předměty občanskoprávních vztahů, bez toho, že by poskytoval legální definici těchto předmětů. Dle mého názoru můžeme pouze říci, že pokud by OZ chápal byt jako věc v právním slova smyslu, nemělo by žádný logický důvod uvádět v ustanovení § 118 odst. 2 OZ, že předmětem občanskoprávních vztahů mohou být také byty nebo nebytové prostory, protože když by byl byt *res iuris*, byl by definičně zahrnut již v ustanovení § 118 odst. 1 OZ. Mám za to, že byt ve smyslu OZ není věcí v právním slova smyslu.

Ustanovení § 125 odst. 1 OZ nás odkazuje na zvláštní zákon (ZVB), který upravuje vlastnictví k bytům a nebytovým prostorům. Specifické právo – právo vlastnit, jehož předmětem je byt v právním slova smyslu, upravuje tedy ZVB.

ZVB ve svém ustanovení § 3 odst. 2 výslovně uvádí, že právní vztahy k jednotkám se řídí ustanoveními OZ a dalších právních předpisů, které se týkají nemovitostí, kdy nemovitostí jsou věci ve smyslu ustanovení § 119 a 118 OZ. Byt však nesplňuje pojmové znaky pozemku ani stavby (spojenost se zemí pevným základem), a proto někteří autoři výslovně uvádějí, že pro bytovou jednotku ve smyslu zákona o vlastnictví bytů platí fikce věci v právním slova smyslu. Jedině jednotka tedy může být samostatným předmětem vlastnického práva⁹.

JE NUTNÉ, ABY VĚC BYLA V RÁMCI OZ CHÁPÁNA TOLIKO VE SMYSLU HMOTNÉM?

V rámci OZ pravděpodobně ano, protože ono odlišení věci a práv, reps. jiných majetkových hodnot vede v zásadě k tomu, že si asi neumíme dost dobře představit, že by věcí mohla být nehmotná věc tak, jak ji chápe a definuje např. OZO nebo common law (viz níže).

Půjdeme-li do historie, můžeme říci, že Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník) definoval věc v právním slova smyslu ve svém ustanovení § 23 takto: „*Věci v právním smyslu jsou ovladatelné hmotné předměty a přírodní síly, které slouží lidské potřebě*“, tedy poměrně jednoznačně narozdíl od současné právní úpravy ustanovoval, že za věc v právním smyslu považuje hmotné předměty a přírodní síly, kdy pojmovým znakem byl účel – potřeba člověka.

Všeobecný Občanský zákoník z roku 1811 (946/1811 sb.z.s., OBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ ze dne 1. června 1811 ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1.1.1925; dále jen OZO) definoval věc v právním slova smyslu ve svém ustanovení § 285 takto: „*Všechno, co od osoby je rozdílné a slouží k potřebě lidí, sluje věc v právním smyslu.*“ Dále pak klasifikoval věci např. na věci hmotné a nehmotné¹⁰ („*Věci hmotné jsou ty, které lze smysly vnímat, jinak slují nehmotné; např. právo loviti, ryby chytati a všechna jiná práva. § 292 OZO*“). Nicméně někteří autoři¹¹ v souvislosti s právním pojmem věci definovaném v § 285 OZO a násl. vyčítají zákonodárci nedůslednost při používání pojmu věc (*res iuris*) a to zejména vzhledem k definici věci nehmotné v ustanovení § 292 OZO. Takže již v době platnosti OZO byli teoretikové, kteří chápali věc v jejím užším pojetí – tedy jako hmotnou věc.

Samotný OZO poskytuje negativní a pozitivní vymezení. Negativní ve smyslu „vše co je od osoby rozdílné“, tzn. co není osobou je věcí a pozitivní vymezení v tom smyslu, že musí „sloužit potřebě člověka“. Musí tedy splňovat objektivní teleologické hledisko.

⁷ „Právní vztahy k jednotkám se řídí, pokud tento zákon nestanoví jinak, ustanoveními občanského zákoníku a dalších právních předpisů, které se týkají nemovitostí.“

⁸ Viz str. 80–81 NOZ.

⁹ FIALA, J. et al.: Zákon o vlastnictví bytů, komentář, 3. doplněná a přepracovaná vydání, Praha, C. H. Beck, 2005, str. 23.

¹⁰ Nehmotná věc je ve smyslu OZO např. dlužní úpis a pohledávka nebo cenný papír a talon. Viz ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentář k OZO, Příslušenství věci vůbec; b) příslušenství, publikováno dne 1.1.1935, čerpáno z programu ASPI; upravený text.

¹¹ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentář k OZO, Pojem věci v právním slova smyslu, publikováno dne 1.1.1935, čerpáno z programu ASPI, upravený text.

Common law definuje věc jako „předmět nadvlády či vlastnictví“, odlišitelný jako protiklad od „osob“¹² (Gayer v. Whelean¹³, 59 Cal. App.2d 255).

BGB (Bürgerliche Gesetzbuch¹⁴ – občanský zákoník SRN) naproti tomu definuje věc v právním smyslu ve svém § 90 jako „hmotné předměty, věci“¹⁵.

Půjdeme-li ke kořenům soukromého práva, pak můžeme říci, že římská právo věda nevypracovala definici věci. V římskoprávních pramenech se lze setkat s rozdílem mezi věcmi hmotnými (res corporales) a věcmi nehmotnými (res incorporales). Za věci hmotné se považovaly ty věci, kterých je možné se dotknout a za nehmotné pak ty, které spočívají v rozmanitých oprávněních. Gaius zařazuje mezi nehmotné věci např. dědickou pozůstalost (heredita), právo požívací (usufructus) či smluvní závazky (obligationes ex contractu).

Bonfante definoval věc jako „mimo subjekt existující podstatu, která má hospodářskou hodnotu a která se v hospodářsky společenském vědomí vymezuje a chápe jako samostatný předmět práva“. V rámci této definice chápalo římské právo jako res iuris jak věc hmotnou, tak i věc nehmotnou. Jak věc hmotná, tak i věc nehmotná však musely splňovat základní funkci věci: uspokojovat lidské potřeby, mít tedy hospodářskou hodnotu¹⁶.

ZÁVĚREM

Z výše uvedeného letného přehledu pojetí věci v právním slova smyslu můžeme dle mého názoru vysledovat dvě základní koncepce¹⁷

- a) věcí je vše, co je odlišné od osoby a slouží její potřebě (common law, OZO, NOZ, římské právo)
- b) věci jsou hmotné předměty; věci v právním slova smyslu mohou být jen věci, které mají hmotnou podobu, kterých se mohou „dotknout“ (40/1964 Sb., 141/1950 Sb., BGB)

Koncepce ad a) je jednoznačně širší a chápe věc nejen jako věc hmotnou, ale také jako věc nehmotnou. Náš OZ zařazuje věci nehmotné ve smyslu římského

práva či OZO do kategorie práva a jiné majetkové hodnoty. OZ hovoří o předmětu občanskoprávního vztahu, zatímco OZO tento předmět nazývá res iuris.

Koncepce ad b) naproti tomu za věc v právním slova smyslu nepovažuje věci nehmotné. Občanskoprávní vztahy nahlíží a chápe jiným způsobem; pravděpodobně to souvisí s celým pojetím práva, tak jak dovozují autoři NOZ¹⁸.

Současný OZ je přes svou pojmovou nejednoznačnost možné zařadit spíše k užšímu pojetí res iuris (jen věci hmotné), zatímco NOZ se svým pojetím věci v právním slova smyslu vrací k původnímu pojetí OZO i římskému právu, tedy pojetí širšímu.

V právní vědě se jistě najdou zastánci jak jednoho, tak i druhého způsobu vymezení res iuris.

Současné právní úpravy (OZ) lze dle mého názoru oprávněně „vyčítat“ její nejednoznačnost či nejasnost, co se týká pojmu res iuris a pojmů na tento základní institut navazujících. Z hlediska právní jistoty tak vnáší do základních právních pojmů poměrně zásadní problém.

Širší pojetí věci v právním smyslu tak, jak je definováno v NOZ, bych chápala jako flexibilnější, širší a jednoznačnější, vycházející z kořenů soukromoprávních a to jak přímo z chápání pojmu věci v duchu římského práva, tak i z chápání věci v duchu prvního civilního kodexu na našem území (OZO). Nicméně toto rozlišení musí být v rámci příslušného kodexu i celého právního řádu striktně dodržováno (zásada právní jistoty, snaha o jednotné chápání institutů v kontextu celého právního řádu etc.).

PŘÍSLUŠENSTVÍ VĚCI

Římské právo definovalo příslušenství (instrumentum) jako „soubor věcí určených k užívání věci hlavní, který s ní může, ale nemusí sdílet její právní osud“¹⁹.

BGB²⁰ definuje příslušenství věci v ustanovení § 97, kdy mezi hlavní znaky příslušenství můžeme zařadit objektivní „hospodářský účel“ – slouží věci hlavní.

¹² BLACK, H. C. et al.: Blackův právní slovník, 2. svazek, 6. vydání, Praha, Victoria Publishing, 1993, str. 1350.

¹³ Dostupné např. na <http://login.findlaw.com/scripts/callaw?dest=ca/calapp2d/59/255.html>.

¹⁴ Dostupné např. na <http://www.juris.de>.

¹⁵ Sachen im Sinne des Gesetzes sind nur körperliche Gegenstände.

¹⁶ REBRO, K.: Římské právo, 1. vydání, Bratislava, Obzor, 1980, str. 121.

¹⁷ Můžeme však poukázat i na pokusy o kompromis v chápání pojmu věci, např. občanský zákoník Švýcarska. Blíže viz např. ELIÁŠ, K.: Pojetí věci v právním smyslu v návrhu občanského zákoníku, In: *Pocita Martě Knapové k 80. narozeninám, Praha, ASPI 2005, str. 59–74.*

¹⁸ ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M.: Návrh občanského zákoníku, (Část první a čtvrtá), str. 5.

¹⁹ BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, 1. vydání, Praha, Panorama, 1981, str. 175.

²⁰ § 97 BGB Zubehör

(1) Zubehör sind bewegliche Sachen, die, ohne Bestandteile der Hauptsache zu sein, dem wirtschaftlichen Zwecke der Hauptsache zu dienen bestimmt sind und zu ihr in einem dieser Bestimmung entsprechenden räumlichen Verhältnis stehen. Eine Sache ist nicht Zubehör, wenn sie im Verkehr nicht als Zubehör angesehen wird.

(2) Die vorübergehende Benutzung einer Sache für den wirtschaftlichen Zweck einer anderen begründet nicht die Zubehöreigenschaft. Die vorübergehende Trennung eines Zubehörstücks von der Hauptsache hebt die Zubehöreigenschaft nicht auf.

OZ definuje příslušenství věci ve svém § 121 odst. 1 jako „věc, která náleží vlastníku věci hlavní a je jím určena k tomu, aby byla s hlavní věcí trvale užívána“. A contrario příslušenstvím věci dle této obecné definice nemůže být právo či jiná majetková hodnota, neboť je to odlišný předmět občanskoprávního vztahu od předmětu, jež nazývá OZ věcí. Jak věc hlavní, tak věc „závislá“ – příslušenství musí splňovat pojem věci – res iuris (viz výše).

BYT A JEHO PŘÍSLUŠENSTVÍ

U příslušenství jiných předmětů občanskoprávních vztahů OZ výslovně definuje jako příslušenství bytu (jako specifickému předmětu občanskoprávního vztahu – § 118 odst. 2 OZ) vedlejší místnosti a vedlejší prostory určené k tomu, aby byly s bytem užívány. Dále definuje, že příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení, poplatky z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním (§ 121 odst. 3 OZ). Ostatní práva či jiné majetkové hodnoty, jelikož nejsou věcí, nemohou mít příslušenství, ledaže by tak bylo řečeno výslovně zákonem.

Ustanovení § 121 odst. 2 OZ se jeví poněkud problematické v tom směru, že je otázkou, kdo určuje, že vedlejší prostor je příslušenstvím bytu či nikoli. Současná judikatura²¹ vychází při posouzení příslušenství bytu – vedlejšího prostoru (např. u garáže či hospodářské budovy) z objektivního pojetí – pravomocné kolaudační rozhodnutí, které definuje předmětnou část či samostatnou stavbu jako garáž, tedy prostor, který neslouží k uspokojování potřeby bydlení, kdy takové určení (účel) apriori vylučuje předmětný prostor z možnosti být příslušenstvím bytu – vedlejším prostorem.

Mám za to, že tento výklad lze považovat za restriktivní. Ustanovení § 121 odst. 1 OZ výslovně dává právo vlastníku věci a to i nemovité určit, co je jejím příslušenstvím, tzn. jestliže vlastníkem obytného domu určí svou vůlí, že příslušenstvím tohoto domu jsou dvě garáže stojící na dvoře, tak tímto příslušenstvím na základě tohoto volního aktu budou a to v souladu s ustanovením § 121 odst. 1 OZ. Paradoxně, pokud vlastníkem téhož domu vyčlení dvě bytové jednotky a chce určit, že příslušenstvím každého bytu je jedna garáž stojící na dvoře, toto učinit nemůže, protože dle současného výkladového pojetí ustanovení § 121 odst. 2 OZ je třeba posuzovat celou situaci dle pravomocného kolaudačního rozhodnutí.

Pokud je byt považován ve smyslu ZVB za res iuris (i když se jedná o fikci) je dle mého názoru možné se dovolávat obecného ustanovení § 121 odst. 1 OZ, neboť

toto ustanovení výslovně stanoví, že o příslušenství věci rozhoduje vlastník věci, tedy i věci fiktivní – bytu; pokud by nebylo výslovně stanoveno jinak, má právo o tom, co je a co není příslušenstvím konkrétního bytu výlučně vlastník předmětného bytu.

Výše uvedené právní argumentaci by se dalo vytknout to, že dle ustanovení § 121 odst. 1 OZ mohou být příslušenstvím věci (i věci fiktivní) výlučně věci v právním slova smyslu (§ 118 odst. 1 OZ), a že vedlejší prostor a vedlejší místnost není věcí v právním slova smyslu.

Domnívám se, že vzájemný vztah ustanovení § 121 odst. 1 OZ a ustanovení § 121 odst. 2 OZ bychom mohli chápat takto:

a) Příslušenstvím věci (fiktivní) – bytu mohou být ve smyslu ustanovení § 121 odst. 1 OZ zase věci v právním slova smyslu, tedy věci nemovité (např. samostatně stojící garáž jako samostatná věc nemovitá či nebytový prostor bude-li vyčleněn ve smyslu ZVB jako jednotka) i věci movité²² (např. samostatný elektrický sporák); určující je vůle vlastníka věci.

Ustanovení § 121 odst. 2 OZ definuje zvláštní příslušenství fiktivní věci – bytu, tedy příslušenství, které mnohdy nemůžeme definovat jako samostatnou věc v právním slova smyslu a tyto „nevěci“ nazývá OZ vedlejším prostorem a vedlejší místností, tzn. vzhledem k tomu, že byt je specifickým předmětem občanskoprávních vztahů, zákonodárce vymezuje jeho specifické příslušenství, aniž by ovšem říkal, že příslušenstvím bytu nemohou být i věci nemovité či movité, jakožto res iuris.

Pokud tedy je příslušenstvím věci (bytu) věc v právním slova smyslu (i fiktivní) je tím, kdož určuje co je a co není příslušenstvím věci vlastníkem bytu. V případě, že by příslušenstvím věci byla „nevěc“ ve smyslu ustanovení § 121 odst. 2 OZ není jasné, kdo by měl určovat, že příslušenstvím bytu je to či ono, ale pokud by zákonodárce chtěl vyloučit vlastníka věci z možnosti toto určovat, učinil by to výslovně a jasně; což zde nečiní. V souladu s ustanovením § 853 OZ bychom však mohli dovozovat, že aktivně legitimován k určení co je a co není příslušenstvím bytu i z hlediska příslušenství jako „nevěci“ je aktivně legitimován vlastníkem věci (bytu) a současně nevěci (vedlejšího prostoru či vedlejší místnosti).

b) Pro vyloučení vůle vlastníka bytu, aby rozhodl o konkrétním příslušenství věci však není možné dle mého názoru úspěšně argumentovat právní větou „*lex specialis derogat lex generalis*“, neboť v ustanovení § 121 odst. 2 OZ není nikde řečeno, že vlastníkem bytu (fiktivní věci nemovité) nemůže svou vlastní vůlí

²¹ Viz např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1782/2001; Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. října 2005, sp. zn. 26 Cdo 733/2005; Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. srpna 2003, sp. zn. 20 Cdo 1970/2002.

²² Viz např. judikát Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1964/2003 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. září 2003, sp. zn. 31 Cdo 2772/2000.

určovat, co je příslušenstvím bytu a co není. Ustanovení § 121 odst. 2 OZ pouze říká, že příslušenstvím bytu jsou takové prostory a místnosti, které jsou určeny k tomu, aby byly s bytem užívány. V žádném případě není v tomto ustanovení definováno, kdo určuje, že vedlejší místnost či prostor má být užíván spolu s bytem. Ústava ČR (zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v platném znění) výslovně garantuje, že každý občan může činit, co není výslovně zákonem zakázáno²³, Listina základních práv a svobod rovněž garantuje, že každý může činit, co není zákonem zakázáno²⁴. Vlastníku bytu není nikde výslovně zakázáno, aby svou vlastní vůlí určoval, co je příslušenstvím jeho bytu a co není, a proto může rozhodovat o tom, co je a co není příslušenstvím fiktivní věci – bytu.

BYT JAKO „NEVĚC“ A „NEJEDNOTKA“

Pokud však bude předmětem občanskoprávního vztahu byt, který není ani fiktivní věcí v právním slova smyslu (nájem bytu – je zde kolaudační rozhodnutí, které definuje prostory jako byty, ale nedošlo k vylčení jednotek – nevznikl byt jako fiktivní věc v právním slova smyslu), není dle mého názoru možné se dovolávat § 121 odst. 1 OZ, neboť se nejedná o res iuris, a proto je aplikace tohoto ustanovení vyloučena; ledaze bychom se pokusili ve prospěch aplikace § 121 odst. 1 OZ uplatnit právní argumentaci analogie legis.

Nicméně proti analogii je možné úspěšně namítat, že její použití není odůvodněné, neboť OZ obsahuje speciální ustanovení, které se zabývá tím, co je příslušenstvím bytu (§ 121 odst. 2 OZ). Ustanovení § 121 odst. 2 OZ je svou povahou kogentní; zákonodárce však nikde výslovně neříká, že by nebylo možné, aby byt jakožto „nevěc“ a „nejednotka“ nemohl mít i jiné příslušenství, např. typicky věc movitou (nezabudovaný sporák), resp. i věc nemovitou (garáž či hospodářskou budovu). Pokud tedy neexistuje výslovné ustanovení, které by zakazovalo určit vlastníku bytu, „nevěci“ a „nejednotky“, co je jiným příslušenstvím tohoto předmětu občanskoprávního vztahu (bude-li dodrženo ustanovení § 121 odst. 1 OZ), můžeme dospět k názoru, že v tomto případě dáme jednoznačně průchod zásadě autonomie vůle²⁵ vlastníka, tzn. že vlastník bytu „nevěci“ a „nejednotky“ může svou vlastní vůlí určit, co je jiným příslušenstvím bytu, i když to nebude vedlejší místnost či vedlejší prostor. V obdob-

ném duchu bylo rozhodováno Ústavním soudem např. ve věci zániku věcného břemeno uplynutím doby²⁶.

Samotný problém bytu (i jeho příslušenství) jakožto předmětu občanskoprávního vztahu je dle mého názoru vyvolán uměle neprecizností právní úpravy; je nepřijatelné, aby právní pojem byt byl jednou chápán jako věc v právním slova smyslu a po druhé zcela jinak. Právní pojem byt by měl být jednotný pro celé přinejmenším soukromé právo. Nejednost vnáší do občanskoprávních vztahů právní nejistotu, což je nepřijatelné. Právní normy mají právní nejistotu odstraňovat a ne ji zavádět.

NÁVRH OZ

NOZ definuje příslušenství věci velmi obdobně, neboť ve svém ustanovení § 414 odst. 1 považuje za příslušenství věci „vedlejší věc vlastníkovi u věci hlavní, je-li jejích účelem, aby se jich s touto hlavní věcí v rámci jejího hospodářského určení trvale užívalo“, a dále pak ve svém § 416 NOZ ustanovuje, že „v pochybnostech rozhoduje zvyklost občanského života“. Přes poněkud archaické znění ustanovení § 414 můžeme říci, že chápání příslušenství věci v OZ a NOZ je v zásadě stejné. Jak OZ, tak i NOZ počítají s věcí hlavní a věcí vedlejší, ačkoli o ní OZ výslovně nehovoří, kdy účelem věci vedlejší musí být to, že má být užívána s věcí hlavní. Až do tohoto bodu nenajdeme zásadní odlišnosti.

Co se týká např. bytu a jeho příslušenství NOZ se tímto problémem vůbec nezabývá a problematiku příslušenství bytu lze tak chápat v obecných definicích a to včetně „příslušenství“ garáže, kdy objektivním hlediskem by mělo být posuzováno, zda je např. garáž hospodářsky určena k tomu, aby byla s bytem trvale užívána. V pochybnostech se pak bude třeba dovolat zvyklosti občanského života, což v sobě nese dle mého názoru přenesení extenzivního výkladu příslušenství bytu tak, jak bylo naznačeno výše.

Nicméně, OZ jednoznačně dává přednost autonomii vůle (což by mělo být pro soukromé právo typické), neboť tím, kdo rozhoduje o tom, co je a co není příslušenstvím věci hlavní není nikdo jiný než vlastník. Vlastník při realizaci svého absolutního vlastnického práva (avšak nikoli absolutně absolutního vlastnického práva) určuje svou vůlí, zda je jedna věc příslušenství věci druhé – „věci hlavní“, tzn. subjekt práva rozhoduje na základě svého subjektivního hlediska o tom, zda „něco“ je nebo není příslušenstvím věci.

²³ Čl. 1 odst. 4 Ústavy ČR (zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v platném znění).

²⁴ Čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky v platném znění).

²⁵ Čl. 1 odst. 4 Ústavy ČR (zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v platném znění). Čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky v platném znění).

²⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 104/04; Sb. n. u. US Svazek č. 35 Nález č. 146, str. 55. „Skutečnost, že občanský zákoník výslovně způsob uplynutím doby, na kterou bylo věcné břemeno zřízeno neupravuje, neznamená, že tímto způsobem v praxi nemůže věcné břemeno zaniknout“.

NOZ subjektivní pojetí příslušenství věci mění na hledisko objektivní, když zavádí pojem „hospodářské určení“, tj. příslušenstvím věci může být dle NOZ jen taková věc, jejíž objektivní hospodářské určení vede k tomu, že taková věc má být s jinou věcí (věcí hlavní) trvale užívána. Pokud není jasné, zda je určitá věc příslušenstvím nebo ne, je třeba rozhodnout podle „zvyklosti občanského života“.

Pokud by od jistého pevného časového bodu začala platit nová navrhovaná právní úprava, jaká zvyklost občanského života by mohla být aplikována při rozhodování o tom, zda je věc příslušenstvím jiné věci či nikoli? S největší pravděpodobností by se používala zvyklost občanského života – judikatura a aplikační praxe dle stávající platné právní úpravy včetně přenesení některých sporných otázek do nové právní úpravy a tedy i praxe.

Občanský zákoník z roku 1950 rovněž definoval příslušenství věci na základě autonomie vůle vlastníka (§ 27 „*Příslušenství jsou vedlejší věci, které náležejí vlastníku věci hlavní a jsou jím určeny k tomu, aby se jich s touto věcí trvale užívalo.*“).

Naproti tomu OZO, při posouzení toho, zda je něco příslušenstvím věci či nikoli, považoval za rozhodující tyto právní skutečnosti²⁷

- a) nemožnost upotřebit věc samostatně nebo
- b) zákon nebo
- c) vůli vlastníka věci

Rovněž tak současný ABGB²⁸ (ve znění novel²⁹) pojímá příslušenství věci stejným způsobem.

OZO tedy volí ad a) objektivní hledisko – nemožnost věc upotřebit samostatně, dále pak další objektivní hledisko ad b) dikci zákona a ad c) subjektivní hledisko – vůli vlastníka věci. Vzhledem k tomu, že mezi jednotlivými druhy je spojka nebo můžeme říci, že zákon nepočítá s tím, že by měly být tyto právní skutečnosti splněny kumulativně. Možné jsou všechny tři způsoby určení příslušenství věci.

Nicméně autoři rozčleňovali v rámci komentáře OZO příslušenství na tzv. přirozené (nemožnost upotřebit věc samostatně) a umělé (určení zákona nebo vlastníka věci)³⁰. Při změně vlastnictví věci se moh-

la rovněž změnit povaha věci³¹, kdy se z příslušenství mohla stát věc hlavní apod.

Rovněž tak je možné dle mého názoru, aby např. při realizaci vlastnického práva (např. nájem) jednou byla tatáž věc určena vlastníkem věci jako příslušenství věci a v jiném právním vztahu již příslušenstvím věci nebyla. Záleží jednoduše na vůli vlastníka, pokud se nebude jednat o věc, kterou není možné upotřebit samostatně.

ZÁVĚREM

Z výše uvedeného přehledu můžeme dovodit v zásadě tři koncepce:

- a) koncepci subjektivní – vlastník věci určuje, zda je věc příslušenstvím věci či nikoli (OZ, 141/1950)
- b) koncepcí objektivní – BGB, NOZ (určující je objektivní „hospodářské určení“)
- c) kombinace jak objektivního, tak i subjektivního určení – OZO, ABGB

Mohu-li zaujmout stanovisko k pojetí příslušenství věci, považuji za nejpropracovanější koncepci (tak, jak byly naznačeny výše) pojetí OZO (ABGB). Ustanovení OZO nejenže bere v úvahu objektivní hledisko „upotřebitelnosti věci“, ale respektuje a dává prostor také stěžejní zásadě soukromého práva – autonomii vůle.

Vzhledem k tomu, že považuji zásadu autonomie vůle za základní či přímo bytostnou podstatu soukromého práva, které je třeba, pokud je to jen trochu možné, dát prostor k realizaci v soukromoprávních vztazích, určitě bych se přimlouvala za změnu pojetí příslušenství věci v NOZ od čistě objektivního hlediska k možnosti, aby vlastník svou vůlí určoval zda je věc příslušenstvím věci hlavní či nikoli.

Nevidím žádný důvod, který by toto pojetí znevýhodňoval či handicapoval. Mám za to, že flexibilita, variabilita tohoto pojetí je velká a jednoznačně širší, než pojetí čistě subjektivní (OZ) či pojetí čistě objektivní (NOZ).

²⁷ § 294 OZO „Příslušenstvím rozumí se to, co bývá s věcí trvale spojeno. Sem patří nejen přírůstek věci, pokud není od ní oddělen; nýbrž i vedlejší věci, bez nichž hlavní věci nelze upotřebit nebo o kterých zákon nebo vlastník určil, aby se jich trvale k hlavní věci upotřebilo.“

²⁸ § 294 ABGB „Unter Zugehör versteht man dasjenige, was mit einer Sache in fortdauernde Verbindung gesetzt wird. Dahin gehören nicht nur der Zuwachs einer Sache, so lange er von derselben nicht abgesondert ist, sondern auch die Nebensachen, ohne welche die Hauptsache nicht gebraucht werden kann, oder die das Gesetz oder der Eigentümer zum fortdauernden Gebrauche der Hauptsache bestimmt hat.“

²⁹ Poslední novela BGBl. I Nr. 120/2005 (Nouvelle in Bearbeitung). Dostupné na <http://www.koeblergerhard.de/oegesetze/abgb.htm>.

³⁰ Nehmotná věc je ve smyslu OZO např. dlužní úpis a pohledávka nebo cenný papír a talon. Viz ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J.: Komentář k OZO, Příslušenství věci vůbec; b) příslušenství, publikováno dne 1.1.1935, čerpáno z programu ASPI; upravený text.

³¹ Viz nálezy z 1. dubna 1921 č. 10951/20, Boh. 486 fin., ze 7. května 1921 č. 5502, Boh. 513 fin., z 21. března 1922 č. 3742 a 3870, Boh. 777 a 780 fin., z 1. října 1923 č. 15472, Boh. 1475 fin., z 18. prosince 1923 č. 21628, Boh. 1609 fin., z 8. května 1924 č. 1905, Boh. 1719 fin., z 3. února 1924 č. 2878, Boh. 1751 fin., z 3. května 1924 č. 20120/2, Boh. 1926 fin., ze 17. června 1924 č. 11.113, Boh. 2020 fin., ze 14. listopadu 1924 č. 19.693, Boh. 2180 fin. a jiné.

DEFINICE

Římský právník Iavolenus řekl, že „každá definice v civilním právu je nebezpečná.“ Je tedy otázkou, zda-li potřebujeme nutně definice věci v právním slova smyslu či příslušenství věci a jakou povahu takové definici připustíme. Někteří metodologové a filozofové vědy totiž připouštějí kromě „definice“ ve smyslu postížení významu daného výrazu také „definici“ ve smyslu vystižení samotné esence daného jevu.

Pokud by civilní kodex neobsahoval základní definici věci či předmětů občanskoprávních vztahů, znamenalo by to, že veškerá soukromoprávní kontraktace

a reálný společenský život ustane? Samozřejmě že ne; reálný společenský život by existoval dál. Právní definice a právo obecně má do těchto společenský vztahů vnášet jistotu (právní jistotu), má tento společenský život zjednodušovat a zprůhledňovat. Na druhou stranu to však neznamená, že by měl zákonodárce vše precizně definovat.

Je tedy dle mého názoru otevřenou otázkou, jak mnoho potřebujeme definice a jaké (otevřené, polootevřené, zavřené), neboť s vědomím omezenosti práva a právního jazyka je třeba počítat. Reálný život je mnohem složitější, než sebelepší definice...